

Peiling Informatieverwerking en -verwerking in het basisonderwijs

Werkseminarie na de peiling

Vlaanderen
is onderwijs en vorming

www.ond.vlaanderen.be/curriculum/peilingen

Meer informatie over peilingen:

<http://www.ond.vlaanderen.be/curriculum/peilingen/>

Meer info over de peiling IVV (bao):

<http://www.ond.vlaanderen.be/curriculum/peilingen/basisonderwijs/peilingen/informatieverwerving-en-verwerking.htm>

Meer info over de peiling IVV (eerste graad):

<http://www.ond.vlaanderen.be/curriculum/peilingen/secundair-onderwijs/peilingen/tweede-peiling-informatieverwerving-en-verwerking-eerste-graad-secundair-onderwijs.htm>

Voorwoord

De Vlaamse overheid organiseert jaarlijks peilingen in het basis- en secundair onderwijs. Hierdoor krijgen de overheid en scholen een zicht op de mate waarin scholen met hun leerlingen ontwikkelingsdoelen nastreven en eindtermen bereiken. De achtergrondvragen die tijdens dit onderzoek gesteld worden, zorgen voor belangrijke informatie over de context waarin dit gerealiseerd wordt.

De resultaten van de peilingen leveren dus heel wat informatie die een bron zijn voor verder overleg over de onderwijskwaliteit in Vlaanderen. Daarom wordt na elk colloquium waarop de resultaten van de peiling bekendgemaakt worden, een werkseminarie georganiseerd met vertegenwoordigers uit het onderwijsveld.

Dit debat resulteert in een brochure waar alle betrokken onderwijsactoren mee aan de slag kunnen om hun praktijk te optimaliseren.

Ik wil graag alle deelnemers aan het werkseminarie bedanken voor hun inbreng. Dankzij deze samenwerking kunnen er stappen ondernomen worden om de onderwijskwaliteit in Vlaanderen te verbeteren.

Ann Verhaegen
Administrateur-generaal

Voorwoord	3
Inleiding	7
Onderwijsbeleid van de Vlaamse overheid	8
» Aanbevelingen	8
Eindtermen	9
» Aanbevelingen	10
Leerplannen	11
» Aanbevelingen	11
Leermiddelen	12
» Aanbevelingen	13
Didactische aanpak	14
» Aanbevelingen	17
Schoolbeleid	18
» Aanbevelingen	20
Lerarenopleiding	21
» Aanbevelingen	22
Pedagogische begeleiding	23
» Aanbevelingen	25
Nascholing	26
» Aanbevelingen	27
Hoe gaan we verder?	28

Inleiding

Jaarlijks vindt er peilingsonderzoek plaats met als centrale vraag: behaalt de meerderheid van de Vlaamse leerlingen de eindtermen? De peilingen zijn van belang voor de externe kwaliteitszorg door de overheid en ook voor de interne kwaliteitszorg door de school. De resultaten van peilingsonderzoek bieden immers stof tot nadenken.

Peilingsonderzoek focust op kennis, vaardigheden, inzichten... die noodzakelijk zijn om te kunnen leren en zelfstandig te kunnen functioneren in onze informatiemaatschappij. In 2012 vond de peiling over Informatieverwerking en –verwerking met inbegrip van een praktische proef ICT plaats in het lager onderwijs. In 2011 werd een soortgelijke peiling in de eerste graad A-stroom van het secundair onderwijs afgenomen. De getoetste eindtermen behoren tot de leergebiedoverschrijdende eindtermen van 'leren leren'.

Maar alleen onderzoek uitvoeren is niet voldoende. Daarom werd naar aanleiding van de peilingsresultaten in het najaar van 2012 een werkseminarie georganiseerd met belangrijke onderwijsactoren: het kabinet Onderwijs, het departement Onderwijs en Vorming, de onderwijsinspectie, de onderwijskoepels, de onderzoekers van het Steunpunt Toetsontwikkeling en Peilingen en de lerarenopleidingen. Tijdens dit overleg werden de sterktes en zwaktes uit deze peilingen in kaart gebracht en mogelijke acties besproken. Deze combinatie bood ook de gelegenheid om de overgang tussen het lager en het secundair onderwijs te bespreken.

Hieronder vindt u het verslag van deze bijeenkomst. De inhoud van de gesprekken werd geclusterd in volgende thema's:

- Onderwijsbeleid van de Vlaamse overheid	- Leermiddelen	- Lerarenopleiding
- Eindtermen	- Didactische aanpak	- Pedagogische begeleiding
- Leerplannen	- Schoolbeleid	- Nascholing

Per thema zijn de aanbevelingen die de deelnemers formuleerden opgenomen.

Onderwijsbeleid van de Vlaamse overheid

Uit verschillende peilingen en ook uit de twee IVV-peilingen blijkt dat **leerkrachten de eindtermen niet of onvoldoende** kennen. De deelnemers geven aan dat leerkrachten ook op de hoogte zouden moeten zijn van de eindtermen van het voorgaande en/of volgende onderwijsniveau.

Volgens de deelnemers zijn er nog heel wat leerkrachten die geen gebruik maken van ICT in de klaspraktijk. Dit zou volgens hen deels te wijten zijn aan de **ICT-infrastructuur** die vaak ontoereikend is. Toch merkt men op dat de laatste mictivostudie¹ dit tegenspreekt.

De ICT-coördinator geeft momenteel hoofdzakelijk technische ICT-ondersteuning. Het zou leerkrachten zeker motiveren om met ICT aan de slag te gaan als de ICT-coördinator ook pedagogisch-didactische ondersteuning zou bieden.

AANBEVELINGEN

- » **Extra middelen en creatieve constructies (bv. samenwerkingsverbanden) kunnen voor de uitbouw van de ICT-infrastructuur zorgen.**
- » **De rol van de ICT-coördinator in scholen wordt best herbekeken.**
- » **Een grotere zichtbaarheid van de eindtermen is noodzakelijk. De leerkrachten zouden de eigen maar ook de eindtermen van het voorgaande en/of het volgende onderwijsniveau moeten kennen.**

¹ MICTIVO staat voor Monitor ICT-Integratie in het Vlaamse Onderwijs.

Voor meer informatie: <http://www.ond.vlaanderen.be/obpwo/projecten/2011/11.02/>

Eindtermen

De eindtermen 'leren leren' blijken door heel wat leraren ongekend te zijn. Volgens de deelnemers zijn deze **onvoldoende zichtbaar** voor scholen en leerkrachten. Die onzichtbaarheid wordt mogelijks in de hand gewerkt door de 'aard' van de eindtermen leren leren: het zijn vak- en leergebiedoverschrijdende eindtermen.

De samenhang tussen de leergebiedgebonden en leergebiedoverschrijdende eindtermen over leren leren is niet voor iedereen duidelijk. Daardoor voelen leerkrachten zich niet altijd verantwoordelijk om die laatste te realiseren. Volgens enkele deelnemers zouden de vakoverschrijdende eindtermen beter in kaart gebracht kunnen worden als er gewerkt wordt met de **Europese sleutelcompetenties**. Leren leren vormt daarin een afzonderlijke sleutelcompetentie (de leercompetentie) waardoor de zichtbaarheid groter wordt.

Het gemis aan duidelijke **leerlijnen** voor leren leren bevordert evenmin de zichtbaarheid van de eindtermen. Bovendien is er weinig afstemming tussen de eindtermen van het lager en die van het secundair onderwijs.

Het **aantal eindtermen voor leren leren** is eerder **bepikt**. Daardoor kunnen leerkrachten de indruk krijgen dat die minder belangrijk zijn. De deelnemers halen ook aan dat er minder aandacht besteed wordt aan de realisatie van de leergebiedoverschrijdende eindtermen omdat die slechts na te streven zijn (en niet te realiseren).

Verder zeggen de deelnemers dat de vak- en leergebiedoverschrijdende eindtermen **anders geformuleerd** moeten worden. Op dit moment zijn ze op een vage manier geschreven waardoor ze voor interpretatie vatbaar zijn. Vakoverschrijdende eindtermen lijken voornamelijk attitudes en vaardigheden te bevatten. Leerkrachten vinden het **moeilijk om te werken rond attitudes en om die te evalueren**.

Enkele deelnemers vragen zich af of de eindtermen over leren leren en ICT niet geactualiseerd moeten worden. Zo wordt er in de klas weinig gebruik gemaakt van een encyclopedie om informatie op te zoeken. Er zijn nu heel wat andere mogelijkheden, bijvoorbeeld via internet.

Ook is het onduidelijk voor leerkrachten in **welke leergebieden/vakken ICT belangrijk** is. Belangrijk hierbij is dat ICT gezien wordt als middel en niet als doel op zich. Als ICT helpt om efficiënter bepaalde onderwijsdoelen of leerplandoelstellingen te realiseren, is het aangewezen om ICT te gebruiken.

Een deelnemer gaf aan dat **de evolutie naar competentiegericht onderwijs** een oplossing kan zijn. Hij stelde dat er iets schort aan de criteria waarop het uitreiken van een attest gebaseerd is. Vaak wordt hierbij verwezen naar inhoudelijke kennis en niet naar attitudes en vaardigheden. Er wordt nog te vaak enkel aandacht geschonken aan copy-pastegedrag, niet aan leerattitudes.

AANBEVELINGEN

- » Om de zichtbaarheid van en het verantwoordelijkheidsgevoel over de eindtermen te vergroten, zou de overheid de vak- en leergebiedoverschrijdende eindtermen kunnen vasthechten aan de vakgebonden eindtermen.
- » De overheid kan best:
  - > de eindtermen leren leren concreter formuleren en ze actualiseren,
  - > de eindtermen lager en secundair onderwijs beter op elkaar afstemmen,
  - > zorgen voor een betere verticale opbouw van de eindtermen in beide onderwijsniveaus,
  - > een resultaatsverbintenis koppelen aan de vakoverschrijdende eindtermen,
  - > leerkrachten sensibiliseren en ondersteunen bij het werken rond deze eindtermen,
  - > in de ICT-eindtermen meer aandacht schenken aan het verwerken van informatie,
  - > de eindtermen ICT transparanter maken in alle leergebieden en vakken,
  - > een inventarisatie maken van alle leergebieden waar ICT belangrijk is,
  - > het werken met en rond ICT op school dwingender maken.

Leerplannen

De relatie tussen de eindtermen leren leren en de leerplannen is te weinig zichtbaar. Toch kun je met behulp van leerplannen leerkrachten bereiken en aangeven hoe je aan leren leren kunt werken. Een deelnemer merkt op dat de nieuwe leerplannen de eindtermen leren leren opnemen in de leerplandoelen. Op die manier zullen leerkrachten de link met de klas duidelijker zien en zullen de desbetreffende eindtermen geconcretiseerd worden.

De deelnemers aan het werkseminarie zien een kloof op het gebied van de leerplannen tussen het lager onderwijs en het secundair onderwijs. Die kan gedicht worden door een betere **afstemming tussen de leerplannen van beide onderwijsniveaus**. De methodes van het lager onderwijs toepassen in de eerste jaren van het secundair onderwijs is zeker ook een optie. In het lager onderwijs wordt volgens de deelnemers eerder kindgericht gewerkt terwijl er in het secundair onderwijs eerder leerstofgericht gewerkt wordt. Door de visie en de aanpak van het lager onderwijs ook te gebruiken in de eerste jaren van het secundair, zou er ook daar meer ruimte kunnen komen voor *leerplezier*. Het opstellen van **leerlijnen** van het lager naar het secundair onderwijs kan hierin ook een bijdrage leveren.

AANBEVELINGEN

- » De leerplannen zouden de eindtermen leren leren zichtbaar moeten opnemen.
- » Er is nood aan afstemming tussen de leerplannen van het lager en het secundair onderwijs. Hierbij worden best niveau-overstijgende leerlijnen opgenomen.
- » In de scholen zelf gaan leerkrachten best graadoverstijgend met de leerplannen en vakoverschrijdende eindtermen aan de slag. Leerlijnen die gedragen worden door alle leerkrachten zijn hierbij een noodzaak.

Leermiddelen

Leerkrachten volgen voornamelijk hun handboek bij het lesgeven. Het leerplan en zeker de eindtermen komen pas op de tweede plaats. Bovendien trainen leerkrachten de leerlingen vooral op copy-pastegedrag en wordt er weinig gewerkt rond attitudes en vaardigheden. Leren leren wordt hierdoor beperkt tot memoriseren en reproduceren. De deelnemers geven aan dat er **nood is aan bijkomende tools, materiaal en informatie over leren leren** om tot een goed beleidsplan te komen. Dat plan moet leerkrachten helpen om leren leren in de klas te concretiseren.

Bij het ontwerpen van leermiddelen wordt er volgens de deelnemers aan het werkseminarie zelden vertrokken vanuit een **holistische visie**. Vakken of leergebieden staan niet op zichzelf maar vormen een onderdeel van een geheel. De samenhang tussen leergebieden moet duidelijk worden in de leermiddelen. Ook leergebiedoverschrijdende eindtermen kunnen en moeten in alle leergebieden aan bod komen. Hierdoor krijgen de leerlingen een brede vorming.

Ook het werken aan eindtermen of leerplandoelen mag niet op individuele basis door de leerkrachten gebeuren. Teamwerk is hierbij een must. Werken in teamverband zorgt ervoor dat de leerkrachten inzicht krijgen in elkaars activiteiten, waardoor afstemming mogelijk wordt en een leerlijn uitgetekend kan worden. Op die manier leren leerkrachten van en met elkaar en kennen zij elkaars leermiddelen.

Enkele deelnemers waren echt verrast en ook een beetje geïrriteerd door sommige vaststellingen uit de peiling IVV basisonderwijs, zoals "20 procent geeft aan nooit met een computer te werken". De deelnemers vragen zich af in welke mate de ICT-eindtermen zijn opgenomen in de leerplannen en de handboeken. Een deelnemer gaf aan verbaasd te zijn dit te lezen omdat er al veel handboeken op de markt zijn met uitgebreide ICT-toepassingen.

AANBEVELINGEN

Uitgeverijen en handboekmakers kunnen best:

- » meer samenwerken met de overheid en de koepels,
- » teamgericht aan de handboeken werken, vanuit een leerlijn en gericht op het werken aan een leerlijn,
- » inzetten op bijkomende digitale tools,
- » de eindtermen en leergebiedoverschrijdende eindtermen op een duidelijke manier opnemen in de handboeken.

Didactische aanpak

Leren leren komt volgens de deelnemers te weinig aan bod in de klaspraktijk. Ze stellen dat projectmatig werken aan de eindtermen ervoor zorgt dat leren leren meer geïntegreerd aan bod komt. Bovendien kan deze werkwijze ook voor meer metacognitie zorgen. Een **geïntegreerde aanpak** zou volgens hen beter zijn dan het aanbieden van leren leren in een apart vak of leergebied. Om dat te doen slagen moeten leerkrachten samenwerken.

Als leren leren voornamelijk aangeboden wordt in een **apart vak**, wordt dit vaak vernaauwd tot leren *studeren*. In een aantal scholen worden er tijdens de middagpauze sessies gegeven over leren leren, meestal om leerproblemen aan te pakken. Daardoor worden enkel leerlingen die leermoeilijkheden ondervinden, aangesproken. Leren leren is echter meer dan leren studeren alleen: het moet op systematische wijze aangeboden worden aan alle leerlingen.

De deelnemers brachten ook de **aanpak van het lesgeven** ter sprake. De leeromgeving in het secundair onderwijs is in veel gevallen zeer traditioneel. Er wordt volgens de deelnemers nog te vaak *frontaal* lesgegeven, vanuit het 'dogma' van de leerstof, waarbij groepswerk iets is dat leerlingen thuis doen.

In het lager onderwijs wordt op dit moment meer *gedifferentieerd* gewerkt en wordt er gebruik gemaakt van actieve werkvormen tijdens het lesgebeuren. Groepswerk en andere *actieve werkvormen* kunnen en moeten ook in de klas gebruikt worden volgens de deelnemers. Leraren hebben vaak geen zicht op welke didactische mogelijkheden er zijn om op een afwisselende manier les te geven, waardoor ze de eigen methodiek niet in vraag stellen. Good practices uit de onderwijswereld sijpelen helaas niet genoeg door tot op het lerarenniveau. De nood aan differentiatie en activerende werkvormen in het secundair onderwijs blijkt nochtans groot te zijn, al geeft een deelnemer ook aan dat traditioneel onderwijs rust kan brengen in de klas.

Leraren zouden volgens de deelnemers ook meer aandacht moeten hebben voor de klasdynamiek en die aanwenden om leerlingen te helpen hun leerproces vorm te geven. Leerlingen kunnen op die manier ook ontdekken welke leermethodiek het best bij hun persoonlijkheid aansluit. **Betrokkenheid bij het eigen leerproces** verhoogt immers de leerprestaties en het welbevinden van de leerlingen. Leerlingen die kunnen leren in een gunstige schoolcontext presteren immers beter.

De deelnemers merken op dat er in de klas bij het aanleren van competenties te weinig **planmatig gewerkt** wordt. Planmatig werken is nochtans een van de methodes die leerlingen kan helpen bij het maken van keuzes, het structureren van teksten ... In de werkgroepen werd daarom gepleit voor het gebruik van een stappenplan bij het aanleren van competenties. Die methodiek wordt in het secundair onderwijs wel al geregeld gebruikt als voorbereiding op het onderzoekend leren. In het lager onderwijs zou het planmatig oplossen van problemen ook aangeleerd kunnen worden, weliswaar onder begeleiding van de leerkracht die inzicht heeft in de mogelijkheden van het kind.

Ook het **structureren van teksten** vereist een leerproces. Het formuleren van boodschappen en stel opdrachten lijken moeilijk te zijn voor deze leerlingen, waardoor de deelnemers ook hier pleiten voor het gebruik van een stappenplan.

Leerlingen lijken het **moeilijk te hebben om zelfstandig bepaalde opdrachten uit te voeren**. Een van de deelnemers wijst erop dat er een gebrek aan informatie is over wat leerlingen al dan niet aangeleerd kunnen krijgen op een bepaalde leeftijd. Volgens hen willen leerkrachten in het lager onderwijs te snel dat leerlingen zelf inzicht hebben in hun eigen kunnen. Er is duidelijk nood aan informatie over ontwikkelings- en leerpsychologie. Ook de mate waarin aandacht geschonken wordt aan het leren zelfstandig werken is verschillend in beide onderwijsniveaus: daaraan besteden leerkrachten vooral in het lager onderwijs aandacht. Iemand anders geeft dan weer aan dat er in het lager onderwijs te weinig aandacht besteed wordt aan leren *structureren*.

Tijdens de discussies kwam naar voren dat nog heel wat leerlingen **ICT-opdrachten** uitvoeren met pen en papier en niet door middel van een pc of tablet. Leerlingen leren deze vaardigheden **niet in een realistische context**. Zij leren dus niet hoe ze dit via een ICT-toepassing moeten doen. Daardoor ondervinden leerlingen problemen als ze een dergelijke opdracht voor een peiling moeten uitvoeren.

Door de ICT-evolutie is er nood aan alternatieve werkvormen in de klas. De deelnemers geven aan dat leerkrachten **op een geïntegreerde manier met ICT aan de slag** moeten gaan. Een voorbeeld van een geïntegreerde aanpak zijn **vakoverschrijdende projecten**. De inhoud uit de vakken of leergebieden moeten gecombineerd worden met ICT-vaardigheden. Zo zouden bijvoorbeeld de leerkracht techniek en de leerkracht plastische opvoeding kunnen samenwerken om de leerlingen te leren ontwerpen en opzoeken via ICT. Op die manier worden meerdere leerkrachten betrokken bij het bereiken van eindtermen of leerplandoelen.

Leerkrachten maken onvoldoende de transfer tussen het aanleren van vaardigheden en ICT. De deelnemers vermoeden dat *leerkrachten* wellicht niet voldoende ICT-vaardig zijn of zichzelf onvoldoende vaardig inschatten. Sommige leerkrachten kunnen wel omgaan met ICT, maar ze gebruiken die vaardigheden niet in hun lespraktijk. ICT moet wel **een middel** blijven en mag **geen doel op zich** worden. De vraag of ICT het meest geschikte middel is om een onderwijsdoelstelling te bereiken, moet steeds centraal staan.

De deelnemers zien dat de nood aan begeleiding van de leerlingen om aan de slag te gaan met ICT groot is. Leerlingen zijn vaak technisch zeer vaardig met ICT, maar ze zijn niet zo goed in het verwerken van informatie. Er moet ook meer onderwijstijd besteed worden om het probleemoplossend vermogen van leerlingen te versterken.

AANBEVELINGEN

- » Leren leren moet op een geïntegreerde manier en systematisch in alle vakken aan bod komen.
- » Leerkrachten moeten gestimuleerd worden om alternatieve werkvormen met ICT, uit te testen in hun klaspraktijk.
- » Leerkrachten moeten gestimuleerd worden om de klasdynamiek aan te wenden om leerlingen te betrekken bij hun eigen leerproces.
- » Leerlingen hebben nood aan begeleiding en ondersteuning om planmatig te leren werken.
- » Leerkrachten moeten meer informatie krijgen over leerprocessen.
- » Zelfstandig leren werken moet in alle onderwijsniveaus aangeleerd worden.
- » ICT-opdrachten worden het best in een zo realistisch mogelijke context uitgevoerd.
- » ICT-opdrachten moeten geïntegreerd en leergebiedoverschrijdend uitgevoerd te worden.
- » Leerkrachten moeten systematische wijze nascholingen volgen om voldoende ICT-vaardig zijn en ICT gepast kunnen integreren in het lesgebeuren.

Schoolbeleid

Uit de peiling IVV lager onderwijs blijkt dat veel scholen nog niet over een **beleidsplan over leren leren** beschikken. Nochtans toont de peiling aan dat leerlingen uit scholen met een duidelijke visie en beleid over leren leren beter presteren. De deelnemers aan het werkseminarie beamen dat er in heel wat scholen wel een visie omtrent leren leren aanwezig is, maar dat die niet vertaald werd in een beleidsplan; scholen vinden dat een moeilijke oefening. In andere scholen bestaat er een beleidsplan op het niveau van de scholengroep maar dit wordt niet gebruikt in de klas.

Scholen lijken vaak het **belang van een beleidsplan te onderschatten** en zien de link tussen beleidsplanning en integratie dikwijls niet. Wellicht heeft dit te maken met het **beleidsvoerend vermogen** van een school. Een deelnemer geeft aan dat voornamelijk secundaire scholen een uitgewerkt beleidsplan hebben en basisscholen in mindere mate. In veel basisscholen is het enkel de directeur en zijn secretariaatsmedewerker die het beleid vorm geven, terwijl er in secundaire scholen meer mogelijkheden tot ondersteuning zijn.

Als scholen al beschikken over een beleidsplan, dan is het meestal onvoldoende uitgewerkt. Het plan bestaat ook vaak enkel uit een oplijsting van wat al gerealiseerd is. Dat soort plan stuurt niet aan en biedt geen inspiratie voor vernieuwing. Nochtans is het belangrijk om het beleidsplan om te zetten in bijvoorbeeld een **actieplan** zodat er sensibilisering is en er daadwerkelijk mee aan de slag gegaan wordt.

Het beleidsplan wordt bovendien zelden samen met de leerkrachten opgesteld waardoor de betrokkenheid van **leerkrachten** gering is en dus ook niet gebruikt wordt in de klas. Veel leerkrachten weten wel dat er een visie is over leren leren (70%), maar niet dat die vertaald is in een beleidsplan waar zij mee aan de slag kunnen. Om leren leren vorm te geven, worden meestal enkel leerlingenbegeleiders of coördinatoren aangesteld. De schooldirectie moet erover waken dat er in het beleidsplan ook aandacht is voor de **dwarsverbanden tussen de vakoverschrijdende en vakgebonden eindtermen**.

Er wordt ook aangegeven dat de uitvoering van het beleidsplan dikwijls enkel houvast biedt voor een beperkt aantal leerlingen waardoor een groep leerlingen in de kou blijft staan. Zo wordt er soms te weinig aandacht besteed aan leerlingen die beschikken over een sterk cognitief vermogen. Het belang van een **uitgewerkt beleidsplan voor verschillende doelgroepen en voor verschillende deelaspecten** wordt aangetoond in wetenschappelijk onderzoek. Nu zien we dat scholen voornamelijk inzetten op begeleiding van de zwakkere leerlingen waardoor de betere leerlingen onvoldoende worden uitgedaagd. Nochtans kunnen alternatieve werkvormen helpen om aan leren leren te werken, ook bij de betere leerlingen. Daarom zou het goed zijn om een beleidsplan uit te werken dat doordacht en efficiënt is en waarin de visie op leren leren vertrekt van een duidelijke visie op leren. Op die manier wordt leren leren bovendien niet vernauwd tot leren studeren; het impliceert ook informatieverwerving- en verwerking.

De deelnemers pleiten voor een goede **samenwerking** tussen de leerkrachten van de twee onderwijsniveaus (supra). **Structurele initiatieven** zullen een wisselwerking laten ontstaan. Tegelijkertijd willen de deelnemers ook graag een samenwerking tussen de leerlingen van het lager en het secundair onderwijs zien. Zo zou een leerling uit de eerste graad secundair onderwijs een leerling uit het lager onderwijs kunnen begeleiden.

Een deelnemer gaf aan dat de mate waarin en hoe er gewerkt wordt rond ICT ook veel te maken heeft met het schoolbeleid. Veel scholen zijn nog niet rond met de implementatie van de eindtermen ICT in hun schoolbeleid.

De deelnemers haalden ook het gebrek aan **ICT-infrastructuur** op school aan als mogelijke oorzaak voor het beperkte gebruik van een computer door leerlingen op school. Een andere deelnemer merkte op dat de ICT-infrastructuur in het secundair onderwijs vaak dient om ermee uit te pakken op opendeurdagen. De infrastructuur moet bepaald worden door het ICT-beleid dat geënt is op de eindtermen, en niet op profilering. Volgens een deelnemer wordt ICT in het lager onderwijs wel gebruikt voor hoekenwerk, voor opzoekwerk in de derde graad lager onderwijs en voor het inoefenen van de maaltafels.

Een andere deelnemer deelde mee dat er een groot verschil is tussen het kleuter- en het lager onderwijs in het gebruik van ICT. Het lager onderwijs maakt meer gebruik van ICT dan het kleuteronderwijs. Volgens de deelnemers is **een computerhoek in elke klas** beter

dan één computerklas op school. Het geringe gebruik van ICT door de leerkrachten heeft ook te maken met de wijze waarop zij ondersteund worden. De ICT-coördinatoren focussen zich voornamelijk op technische ondersteuning, hoewel leerkrachten ook **nood hebben aan didactische ondersteuning**. Zo geeft iemand aan dat het beleidsvoerend vermogen van een school rond het werken met ICT zich voornamelijk beperkt tot het aanstellen van een ICT-coördinator die eerder gericht is op technische aspecten van ICT-gebruik dan op de pedagogisch-didactische aspecten ervan.

AANBEVELINGEN

- » **Schoolteams kunnen best een beleidsplan over leren leren en ICT ontwikkelen, dat:**
  - > **vertrekt vanuit een visie,**
  - > **de focus legt op een geïntegreerde aanpak,**
  - > **gedragen is door de leerkrachten,**
  - > **gericht is op alle leerlingen**
  - > **vertaald wordt in een actieplan.**

- » **De schoolleiding kan:**
  - > **nascholing en professionalisering ICT en leren leren voorzien op het niveau van de individuele leerkracht,**
  - > **samenwerking bevorderen tussen de leerkrachten en eventueel ook de leerlingen uit het lager en secundair onderwijs,**
  - > **zoeken naar samenwerkingsverbanden met andere scholen of organisaties om over voldoende ICT-middelen te kunnen beschikken,**
  - > **de leerkrachten ondersteunen om ICT effectief in de klas te gebruiken,**
  - > **zorgen dat leerlingen over een computer beschikken om ICT-huistaken uit te voeren.**

- » **De ICT-coördinator zou ook didactische ICT-ondersteuning moeten bieden.**

- » **De leerkrachten moeten de leerlingen voldoende begeleiden in het gebruik van ICT.**

- » **De pedagogische begeleidingsdiensten kunnen per onderwijsinstelling creatieve oplossingen voorstellen ter verbetering van de ICT-infrastructuur.**

Lerarenopleiding

Tijdens de opleiding van toekomstige leerkrachten moet er **voldoende aandacht geschonken worden aan** leren leren en aan **de vak- en leergebiedoverschrijdende eindtermen** in het algemeen. De lerarenopleiders moeten leerkrachten-in-opleiding aanmoedigen om later in hun lespraktijk deze eindtermen te integreren. Een aanwezige docent deelde mee dat de hogeschool investeert in een webquest² waarin de vak- en leergebiedoverschrijdende eindtermen verwerkt zitten. Doordat leerkrachten-in-opleiding de webquest gebruiken tijdens hun stage, kunnen de leraren op de stageschool er ook iets van leren.

Leren leren is meer dan het geven van tips and tricks, het impliceert ook informatieverwerking en –verwerking. De vraag kwam of leerkrachten in de lerarenopleiding wel voldoende opgeleid worden om gevoelig te zijn voor de metacognitieve vaardigheden van leerlingen. Daarbij vragen de deelnemers zich ook af of studenten ondersteund worden in het tot stand brengen van een eigen visie hierover. Om leerkrachten daarin te ondersteunen wordt er voorgesteld om **leerpsychologie** als basisvak op te nemen in de lerarenopleiding. Een andere mogelijkheid om het leerpsychologisch inzicht te bevorderen bij alle leerkrachten is het gebruik van **didactische modellen**, die leren leren in een breder perspectief plaatsen.

Ook op het niveau van de **lerarenopleidingen is er weinig samenwerking** tussen opleidingen lager onderwijs en secundair onderwijs. Er wordt aangegeven dat de lerarenopleidingen lager onderwijs meer geclusterd te werk gaan en dat dit niet het geval is in de lerarenopleidingen secundair onderwijs. Hierin ligt een belangrijke opportuniteit. Als leerkrachten vanaf de initiële opleiding zouden samenwerken met leerkrachten uit het andere onderwijsniveau, bestaat de kans dat ze dat later blijven doen. Een lerarenopleider suggereerde om de studenten uit de verschillende onderwijsniveaus bepaalde lessen gezamenlijk te laten volgen en hen ook samen taken te laten maken.

² Een webquest is een opdracht die via internet wordt aangeboden. Voor het uitvoeren van de opdracht wordt gebruik gemaakt van internet (en andere bronnen). Hoewel leerlingen een webquest alleen kunnen uitvoeren, kan samenwerkend leren er een belangrijke rol bij spelen.

Tijdens de opleidingen van toekomstige leraren moet extra aandacht besteed worden aan het **verwerven van digitale competenties in functie van het lesgeven**. Leerkrachten worden tijdens hun opleiding niet altijd in contact gebracht met verschillende ICT-toepassingen, zoals een digitaal bord, webquests ... Alleen een "knoppencursus" ICT in de opleiding volstaat niet omdat een programma er vijf jaar later anders kan uitzien. Het is belangrijk om leerkrachten tijdens de opleiding of nascholing te leren hoe een ICT-toepassing (in de klas) te gebruiken en welke meerwaarde dit biedt voor de leerprocessen.

In sommige lerarenopleidingen lopen nu reeds een aantal interessante projecten, zoals: studenten werken rond competentiegericht leren met ICT, collaboratief werken en werken aan/met leerstijlen. Daarbij wordt gebruikgemaakt van een drieveldenmethodiek: mondigheid/communicatie - vormelijk/inhoudelijk - zelfsturing/begeleid zelfstandig leren. Door op die drie vlakken te werken worden studenten meer en beter betrokken bij hun leerproces en wordt er een gunstig leerklimaat gecreëerd.

AANBEVELINGEN

De lerarenopleiding zouden hun studenten moeten:

- » **aanmoedigen om de vakgebonden en vakoverschrijdende eindtermen in hun lespraktijk te integreren,**
- » **leerpsychologie in didactische modellen aanbieden of als basisvak opnemen,**
- » **stimuleren om een brede visie op leren leren te ontwikkelen,**
- » **samenwerking bevorderen tussen studenten van lager en secundair onderwijs,**
- » **inzetten op het verwerven van digitale competenties.**

Pedagogische begeleiding

Uit de peilingsresultaten blijkt dat leerlingenprestaties samenhangen met het beschikken over een visie en beleidsplan over leren leren op school. Nochtans zien schoolteams nog maar weinig het belang in van het **opstellen van een visie en beleidsplan over leren leren**. Er werd aangegeven dat er al vooruitgang werd geboekt, aangezien sinds kort de onderwijsinspectie controleert of er een beleidsplan over leren leren op de scholen aanwezig is. De deelnemers beklemtoonden dat het opstellen van een beleidsplan echter niet eenvoudig is en staat of valt met het beleidsvoerend vermogen van een school.

Er is nood aan **tools** die het beleidsvoerend vermogen van scholen kunnen verhogen. Een voorbeeld hiervan is een werkvorm waarbij een visieproces opgestart wordt door een klankbord te genereren waar leerlingen, leerkrachten, ouders hun mening kunnen geven. Op die manier kunnen hiaten opgespoord worden en wordt een beleidsplan gedragen.

Er moet aandacht gaan naar de impact **die de overgang van het lager naar het secundair onderwijs** heeft op het welbevinden van de leerling. Schoolteams zijn zich niet altijd bewust van de problematiek die deze overgang met zich meebrengt. Voor sommige leerlingen is de overstap heel moeilijk, voor anderen is dit een verademing. De overstap wordt ook bemoeilijkt omdat de schoolteam van beide onderwijsniveaus elkaars noden en wensen niet kennen. Overkoepelde organisaties kunnen hierover **informatie aan schoolteams verstrekken via verschillende kanalen en methodieken**.

Leraren moeten ook **stilstaan bij hun eigen lesmethode en onderwijsproces**. Dat kan aangeleerd worden in de lerarenopleiding, maar ook de pedagogische begeleidingsdiensten kunnen de huidige leerkrachten en directies hierin ondersteunen.

Om de traditionele leeromgeving in het secundair onderwijs om te bouwen tot een **(inter) actievere leeromgeving** zijn ondersteuning en nascholing noodzakelijk. Via projecten en nascholingen over activerende werkvormen en differentiatie kunnen de huidige leerkrachten kennismaken met andere werkvormen dan diegene die ze op dit moment gebruiken. Ook good practices moeten meer in de picture komen te staan en doorsijpelen tot op het klasniveau.

Leerkrachten moeten **ondersteund en begeleid worden zodat ze vaardiger** worden in het gebruik van ICT. Er is nood aan nascholing en professionalisering. Nascholing mag niet louter focussen op het technische aspect: didactiek moet ook een plaats krijgen. Het opstellen van goede leergebiedoverschrijdende ICT-opdrachten blijkt geen eenvoudige opdracht; er komen immers verscheidene disciplines aan te pas.

Een deelnemer kaartte aan dat er ook nood is aan een zelfregistratiesysteem waardoor leerkrachten zelf een overzicht kunnen genereren over de mate waarin en hoe ze aan de ICT-eindtermen werken. Een andere deelnemer deelde mee dat Smartschool reeds een gelijkaardige tool biedt voor vakgebonden eindtermen; leerkrachten kunnen hiermee hun lesdoelen koppelen aan de leerplandoelen. Een dergelijke tool schept duidelijkheid over de vakoverschrijdende eindtermen waaraan nog gewerkt moet worden.

Leerkrachten staan volgens de deelnemers vaak **wantrouwig tegen onderwijsvernieuwingen**.

Om onderwijsvernieuwingen te doen slagen, dienen er stimulerende acties te worden ondernomen. Zo zou de Vlaamse overheid voor elke onderwijsvernieuwing aan leerkrachten duidelijk moeten maken waarom die er komt. Het aanreiken van een professionaliseringstraject voor leerkrachten door pedagogische begeleidingsdiensten, en gestimuleerd door schooldirecties, kan de weerstand bij leerkrachten eveneens verlagen.

Als vernieuwingen aantonen dat de leerprestaties van leerlingen verbeteren, zullen leerkrachten eerder bereid zijn om aan iets te werken.

Leerkrachten leren graag van elkaar via **good practices, een visitatie, een netwerkdag** ...

Dit zijn zeker mogelijkheden die aangewend kunnen worden om leraren te sensibiliseren om vakoverschrijdende eindtermen te integreren.

De deelnemers vinden het ook belangrijk dat er een **inventarisatie** gemaakt wordt van wat er nu al is en gedaan wordt rond deze eindtermen. Een goede insteek voor een samenwerking rond leren leren zijn de LEMO-testen (<http://www.golewe.eu/main.aspx?c=GOESTING&n=500709>) waarmee leren leren en de motivatie van leerlingen wordt gemeten. De resultaten van de leerlingen kunnen achteraf besproken worden door alle leerkrachten. Een andere handige tool is Klascement waar leerkrachten inspiratie vinden om aan de slag te gaan met ICT in de klas.

AANBEVELINGEN

De pedagogische begeleiding kan een rol spelen bij:

- » het ondersteunen van schoolteams bij het uitwerken van een visie en een beleidsplan leren leren,
- » het expliciteren van het belang van een visie en gedragen beleidsplan,
- » het ondersteunen van schoolteams bij de implementatie en de evaluatie van de vakoverschrijdende eindtermen,
- » het stimuleren en faciliteren van een samenwerking tussen leerkrachten uit het lager en secundair onderwijs,
- » het organiseren van nascholing en verstrekken van informatie over ontwikkelings- en leerpsychologie en leerprocessen,
- » het ondersteunen van de onderwijsvernieuwingen, met aandacht voor activerende werkvormen en differentiatie, eventueel via een ICT- of netwerkdag,
- » het inventariseren en verspreiden van good practices rond ICT en leren leren,
- » het informeren van de schoolteams over de resultaten van wetenschappelijk onderzoek.

Nascholing

De snelheid waarmee **ICT** evolueert, maakt het moeilijk voor het onderwijs om te kunnen volgen.

Volgens de deelnemers kennen veel leerkrachten ook nog te weinig van ICT-gebruik in en buiten de klas. Leerkrachten beschikken ook niet altijd over de **nodige competenties** om ICT te integreren in hun lespraktijk. Er zijn ook onvoldoende triggers om met ICT bezig te zijn op school. De digitalisering in het onderwijs is vrij nieuw en zorgt ervoor dat de **nood aan nieuwe en/of andere methodieken** groter is geworden. Nieuwe ICT-toepassingen kunnen nochtans de werklast van leerkrachten verminderen. Leerkrachten in het secundair onderwijs denken vaak dat ze enkel kunnen doceren tijdens de lesuren.

Daarnaast verwerven leerlingen vaak digitale competenties buiten de school waardoor ze over bepaalde competenties beschikken die bij de leerkracht nog ontbreken. Onderzoek toont aan dat **leerlingen** in het secundair onderwijs niet voldoende **betrokken zijn bij hun leerproces**. Ze zouden hun eigen leertraject in handen moeten leren nemen zodat hun welbevinden en leerprestaties verhogen. De leerlingen zelfstandig laten leren en werken in de klas komt hieraan tegemoet, al is dat in de klaspraktijk niet altijd even evident.

Er gaapt vaak **een kloof tussen de leerkrachten van de eerste graad secundair onderwijs, en die van de derde graad lager onderwijs**. Beide groepen zijn vooral op werken met hun collega's binnen de eigen school gericht, waarbij de eersten vooruit kijken, de laatste achteruit kijken. Een gezamenlijke nascholing over de ontwikkeling van de leermogelijkheden van het kind kan ook een oplossing bieden om meer realistische verwachtingen tot stand te brengen bij leerkrachten.

Om leren leren zijn weg te laten vinden naar de klaspraktijk is er volgens de deelnemers een **sleutelrol** weggelegd voor de **leerkracht**. De houding waarmee hij voor de klas staat, bepaalt de mate waarin leren leren aan bod komt. Een deelnemer gaf aan dat leerkrachten hiervoor geen plan of eindtermen nodig hebben: je kan geen les geven zonder aan leren leren te doen. Andere deelnemers geven aan dat leerkrachten soms meer aan leren leren werken dan ze zelf beseffen. Toch is er **nood aan begeleiding en professionalisering**. Er blijkt echter weinig nascholingsbeleid op het niveau van de individuele leerkracht in het onderwijsveld te bestaan. Het is ook belangrijk dat leerkrachten de vakoverschrijdende eindtermen leren leren in beide onderwijsniveaus aan bod laten komen in hun vak. Het is maar doordat je leren leren in een vak bekijkt, dat je er inhoud aan kan geven.

AANBEVELINGEN

Er is nood aan een nascholing voor leerkrachten om:

- » de ICT-competenties te versterken,
- » aan de slag gaan met ICT en leren leren in de klas,
- » nieuwe didactische werkvormen en leermiddelen te ontdekken en over hun eigen lesmethodiek te reflecteren,
- » competenties te verwerven om leerlingen te begeleiden bij het zelfstandig leren in de klas en hen te leren hun eigen leerproces in handen te nemen,
- » inzichten te verwerven over de ontwikkeling van de leermogelijkheden van de leerling.

Hoe gaan we verder?

Bovenstaand verslag geeft weer waar de betrokken onderwijsactoren zwaktes en sterktes zien over informatieverwerking en –verwerving en ICT. Met de uitvoering van de opgenomen aanbevelingen beogen we de vastgestelde zwaktes weg te werken en sterktes te behouden.

AKOV organiseert in het schooljaar 2014-2015 een overleg waarop de concretisering van de aanbevelingen met de deelnemers besproken wordt.

Ook dit verslag publiceren we zodat alle onderwijsactoren geïnformeerd worden over mogelijke acties en zij werk kunnen maken van interne kwaliteitszorg.

SAMENSTELLING

De brochure werd samengesteld door het team Curriculum van AKOV.

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Ann Verhaegen

Ministerie van Onderwijs en Vorming

Agentschap voor Kwaliteitszorg in Onderwijs en Vorming

Koning Albert II-laan 15

1210 Brussel

VORMGEVING

Agentschap voor Kwaliteitszorg in Onderwijs en Vorming

DEPOTNUMMER

D/2014/3241/278

UITGAVE

2014

Agentschap
**voor Kwaliteitszorg
in Onderwijs & Vorming**

Koning Albert II-laan 15
1210 BRUSSEL
www.akov.be
www.ond.vlaanderen.be

BEL 1700